

ΠΛΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ (της Ελένης Κακλαμάνου)

✘ Στα μέσα του 20ού αιώνα οι πλατωνικές σπουδές, κυρίως στον αγγλοαμερικανικό χώρο, ορίζονται από τη δυναμική είσοδο των μεθόδων της αναλυτικής φιλοσοφίας στη μελέτη και ερμηνεία των πλατωνικών διαλόγων.

Όπως επισημαίνει ο Αλέξανδρος Νεχαμάς, σημαντικός παράγοντας στην άνθηση του ενδιαφέροντος για την αρχαία φιλοσοφία στο σύνολό της από τα μέσα του 20ού αιώνα ήταν η πεποίθηση ότι, παρά τη χρονική απόσταση, οι αρχαίοι φιλόσοφοι (και κυρίως ο Πλάτων και ο Αριστοτέλης) ασχολήθηκαν με τα βασικά ερωτήματα και προβλήματα της φιλοσοφίας που συμπεριλαμβάνονται στα άμεσα ενδιαφέροντα των αναλυτικών φιλοσόφων. Σε γενικές γραμμές, η αναλυτική παράδοση στη φιλοσοφία χαρακτηρίζεται από την επιδίωξη σαφήνειας, την εκτεταμένη χρήση ξεκάθαρων επιχειρημάτων και την έκθεση όλων των ισχυρισμών σχετικά με το υπό εξέταση θέμα/πρόβλημα σε αυστηρό κριτικό έλεγχο.

Η αναλυτική προσέγγιση ενός πλατωνικού κειμένου

Η στροφή της αρχαίας φιλοσοφίας στην κυρίαρχη αναλυτική σκέψη από κορυφαίους μελετητές, όπως ο Βλαστός (Vlastos), ο Γκετς (Geach) και ο Όουεν (Owen), θέλει τον Πλάτωνα ισότιμο συνομιλητή τους σε θέματα όπως αυτά του νοήματος, των καθολικών εννοιών, της γλώσσας και της γνώσης. Ο Πλάτων γίνεται αντικείμενο ενδιαφέροντος όχι μόνο από τους μελετητές της αρχαίας φιλοσοφίας αλλά και από φιλοσόφους που εκπροσωπούν τα σύγχρονα ρεύματα στη φιλοσοφική σκέψη. Για παράδειγμα, η ενασχόληση του Ράιλ (Gilbert Ryle) με την έννοια του νοήματος στον πλατωνικό *Παρμενίδα* υπέδειξε όχι μόνο ότι ο Πλάτων είχε μια θεωρία νοήματος αλλά και ότι μπορούσε να γεννηθεί ένας γόνιμος διάλογος ανάμεσα σε φιλοσόφους χωρίς να τους αποτρέπει

η δέσμευση της χρονικής απόστασης ή ένα πέπλο αυθεντίας. Μέχρι τότε η μελέτη του πλατωνικού corpus ήταν κυρίως μέρος των κλασικών σπουδών και η σπουδή της αρχαίας φιλοσοφίας στα πανεπιστήμια αποτελούσε αρμοδιότητα περισσότερο των τμημάτων κλασικών σπουδών παρά της φιλοσοφίας. Ο Πλάτων αντιμετωπιζόταν, ως επί το πλείστον, ως αυθεντία, με αποτέλεσμα οι αναγνώσεις των έργων του να έχουν χαρακτήρα εξηγητικό, με την έμφαση να δίνεται στη λογοτεχνική ή ιστορική διάσταση του έργου του. Για το μεγαλύτερο μέρος της αναλυτικής παράδοσης, ωστόσο, ο Πλάτων δεν είναι απλά μέρος της ιστορίας των ιδεών.

Ίσως το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το ενδιαφέρον για το διάλογο Θεαίτητος, όπου ο Πλάτων πραγματεύεται τον ορισμό της γνώσης. Ο Μπέρνιερ έχει πει: «Κανείς άλλος πλατωνικός διάλογος δεν απευθύνεται τόσο άμεσα στα ενδιαφέροντα και τις ανησυχίες ενός σύγχρονου φιλοσόφου. Ο συγκεκριμένος διάλογος δεν αποτελεί απλά την πρώτη σημαντική πραγμάτευση του προβλήματος της γνώσης, το οποίο παραμένει κεντρικού ενδιαφέροντος και στις μέρες μας, αλλά και μια κλασική πραγμάτευση του θέματος, στην οποία ένας φιλόσοφος επιστρέφει διαρκώς προκειμένου να βρει νέες προκλήσεις και αφορμές αναστοχασμού». Ο τελευταίος υπό εξέταση ορισμός της γνώσης ως «ορθής δόξας μετά λόγου» (201d) προοικονομεί για φιλοσόφους όπως ο Τσίσολμ και ο Άρμστρονγκ τον αποδεκτό σήμερα ορισμό της γνώσης ως αυτού που είναι αληθές, ως αυτού που πιστεύουμε και του οποίου γνωρίζουμε την αιτιολόγηση. Στο ίδιο κλίμα κινούνται και οι σχολιασμένες μεταφράσεις του διαλόγου, και ειδικά οι μεταφράσεις και τα σχόλια των Μακντάουελ και των Λέβερ και Μπέρνιερ. Η ανάγνωση του πλατωνικού corpus γίνεται, λοιπόν, με τη στροφή σε μεθοδολογικού τύπου ερωτήσεις και με τη λογική ανάλυση των επιχειρημάτων συγκεκριμένων αποσπασμάτων ως προς την εγκυρότητα και την ορθότητά τους. Στόχος είναι, μέσα από την εξαντλητική ανάλυση και τον έλεγχο των υπό επιλογή αποσπασμάτων, να ερευνηθούν όλες οι προκείμενες (φανερές και σιωπηλές) μιας θέσης, καθώς επίσης και πιθανές αντιφάσεις και ασάφειες που αφορούν τόσο στις προκείμενες όσο

και στο συμπέρασμα. Γίνεται ευρεία χρήση αναλυτικού λεξιλογίου, όπως και της λογικής. Οι σχολιασμένοι διάλογοι στην αναλυτική παράδοση ακολουθούν συγκεκριμένη μεθοδολογία. Συνήθως πρόκειται για λεπτομερή σχολιασμό του διαλόγου, ενώ ελάχιστη έμφαση δίνεται στα κειμενικά και φιλολογικά ερωτήματα/θέματα, όπως και στην συνολική αξιολόγηση του διαλόγου. Το βάρος του σχολιασμού πέφτει στην προσεκτική ερμηνεία και κριτική αξιολόγηση των επιχειρημάτων του Πλάτωνα ως απαντήσεων σε ερωτήματα που τίθενται από τη σύγχρονη αναλυτική σκέψη. Η αποτίμηση των πλατωνικών επιχειρημάτων είναι γενναϊόδωρη, αν και συχνά κριτική μέσα από μια διεξοδική παράθεση των επιμέρους επιχειρημάτων και αντεπιχειρημάτων.

Ο Βλαστός και ο «Τρίτος Άνθρωπος»

Ορόσημο θεωρείται το άρθρο του Γρ. Βλαστού για το «πρόβλημα του τρίτου ανθρώπου», το οποίο εντοπίζεται στον διάλογο *Παρμενίδης* και ονομάστηκε έτσι από τον Αριστοτέλη στο Βιβλίο Α των *Μετά τα φυσικά*. Σύμφωνα με το πρόβλημα, υπάρχει μια Ιδέα που εξηγεί την ουσία τού να είναι κάτι αυτό που είναι· άρα, θα πρέπει και η Ιδέα να έχει αυτό το χαρακτηριστικό. Αν όντως συμβαίνει αυτό, τότε η Ιδέα και τα καθέκαστα που είναι κάτι, δηλαδή έχουν ένα χαρακτηριστικό, έχουν μια ομοιότητα. Η ομοιότητα θα πρέπει όμως να εξηγηθεί με βάση μια περαιτέρω Ιδέα ή Ουσία στην οποία μετέχουν η αρχική ιδέα και τα επιμέρους. Το πρόβλημα έγκειται στο ότι, με κάθε νέα οντότητα που εισάγουμε, έχουμε ένα νέο σύνολο ομοίων οντοτήτων· επομένως, κάθε φορά θα χρειάζεται μια επιπρόσθετη οντότητα, προκειμένου να εξηγήσουμε το νέο σύνολο ομοίων οντοτήτων. Αναγκαστικά, για να εξηγήσουμε μια αρχική ομοιότητα πρέπει να εισαγάγουμε άπειρο αριθμό Ιδεών ή Ουσιών. Στον βαθμό, όμως, που τα βήματα της προτεινόμενης εξήγησης είναι άπειρα, η εξήγηση δεν δύναται να είναι πλήρης. Η διεξοδική επιχειρηματολογία του Βλαστού υπέδειξε ότι οι προκείμενες της «μη ταυτότητας» και της «αυτοκατηγορήσης», μαζί με την προκείμενη «ένα επί τα πολλά», οδηγούν σε ένα φαύλο αποτέλεσμα. Το πρόβλημα του τρίτου ανθρώπου, αλλά και το άρθρο

του Βλαστού, έγινε αντικείμενο εκτενούς συζήτησης και αντιπαράθεσης. Τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα απαντήσεων προήλθαν από τους Σέλαρς και Γκεετς .

Κριτική και αναθεώρηση

Η τάση παράβλεψης της ιστορικότητας και της λογοτεχνικότητας των πλατωνικών διαλόγων οδήγησε σε μια προσέγγιση που σε ορισμένες περιπτώσεις ήταν αποκλειστικά επικεντρωμένη στα ενδιαφέροντα της αναλυτικής σκέψης, παραγνωρίζοντας ή αγνοώντας καίρια σημεία για το πλατωνικό κείμενο, όπως οι χαρακτήρες, το περιεχόμενο και το ιστορικό πλαίσιο. Μια μη ιστορική ανάγνωση ενός πλατωνικού διαλόγου οδηγεί συχνά στην αναζήτηση απάντηση σε ένα πρόβλημα που αφορά άμεσα τη σύγχρονη φιλοσοφική σκέψη, ενώ το πρόβλημα δύσκολα ή καθόλου δεν μπορεί να εντοπιστεί στο πλατωνικό κείμενο. Η ιδέα ότι μπορούν να αγνοηθούν οι διαφορές ανάμεσα στο ζητούμενο από τον αναλυτικό φιλόσοφο και τον Πλάτωνα, ειδικά σε θέματα νοήματος και γλώσσας, οδήγησε στη δημιουργία μιας σχεδόν τεχνητής γλώσσας ανάλυσης των πλατωνικών κειμένων. Ο κύριος λόγος ήταν η ανάγκη να φανερωθεί ότι οι αρχαίοι φιλόσοφοι μας αφορούν ακόμα, ώστε υπάρχουν περιπτώσεις που ο αναλυτικός φιλόσοφος μιλά εκ μέρους του Πλάτωνα προσθέτοντας, για παράδειγμα, προκείμενες σε ένα επιχείρημα που θεωρεί ατελές. Το αποτέλεσμα ήταν μια συχνά αποσπασματική ανάγνωση/θεώρηση του υπό συζήτηση θέματος, όπου το περιεχόμενο έχει ελάχιστο σημασία, ενώ το φιλοσοφικό βάρος δίνεται στην αυστηρή ανάλυση και στην ευρεία χρήση λεξιλογίου της σύγχρονης σκέψης. Από τις αρχές του 21ου αιώνα υπάρχει μια φανερή διάθεση εξισορρόπησης ανάμεσα στην αναλυτική και σε μια πιο ιστορική ανάγνωση και ερμηνεία, όπου εξετάζονται η δομή, το περιεχόμενο, τα επιχειρήματα και οι χαρακτήρες ενός πλατωνικού διαλόγου.

Συγγραφέας: Ελένη Κακλαμάνου

Βιβλιογραφία

- Annas, J, *Εισαγωγή στη Πολιτεία του Πλάτωνα*. Αθήνα,

2006.

- Kraut, R. ed. *The Cambridge Companion to Plato*. Cambridge, 1992.
- Kraut, R. "Plato." Zalta, E.N ed. *Stanford Encyclopaedia of Philosophy* <http://plato.stanford.edu/entries/plato>. 2013.
- Pappas, N. *Routledge Philosophy Guidebook to Plato and the Republic*. London, 1995.
- Ross, W. D. *Plato's Theory of Ideas*. Oxford, 1953.
- White, N. P. *Ο Πλάτων για τη γνώση και την πραγματικότητα*. Αθήνα, 2011.

Πηγή: Η εγκυκλοπαίδεια του Πλάτωνα | Ευρύ κοινό / Λύκειο, nl.xtek.gr

Copyright © 2015 – 2017 Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού

Φωτογραφία: commons.wikimedia.org